

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
СЕРІЯ:**

ГЕОГРАФІЯ

ВИПУСК 31

№ 1-2

**SCIENTIFIC NOTES
of Vinnytsya State
Pedagogical University named after
Michailo Kotzubynsky**

SERIES: GEOGRAPHY

Issue 31

№ 1-2

**ВІННИЦЯ
2019**

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. 2019. Вип. 31, № 1-2. Вінниця, 2019. 205 с.

Scientific notes of Vinnytsya State Pedagogical University named after Michailo Kotzubynsky. Series: Geography. 2019. Issue 31, № 1-2. Vinnytsya, 2019. – 205 p.

Друкується за ухвалою вченої ради Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 10 від 18 лютого 2019 р.)

Опубліковані результати досліджень антропогенних ландшафтів. Окремі статті присвячені натуральним ландшафтам, природничо- та суспільногеографічним дослідженням, прикладним проблемам географії, географічним проблемам окремих регіонів та охороні природи. Бібліографія у кінці статей.

Published results of studies of anthropogenic landscapes. Individual articles are devoted to natural landschaftam, natural and socio-geographical research, applied problems of geography, geographical problems of individual regions and Environment. The bibliography is at end of the articles.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Г.І. Дениsik – доктор географічних наук, професор (головний редактор) – Україна; **А.В. Гудзевич** – доктор географічних наук, професор (заступник головного редактора) – Україна; **В.М. Воловик** – доктор географічних наук, професор – Україна; **І.П. Ковальчук** – доктор географічних наук, професор – Україна; **Ю.Г. Тютюнник** – доктор географічних наук, професор – Україна; **В.М. Петлін** – доктор географічних наук, професор – Україна; **П.О. Сухий** – доктор географічних наук, професор – Україна; **Р.Л. Пенін** – доктор, професор географії – Болгарія; **В.М. Андрейчук** – доктор геолого-мінералогічних наук, професор – Польща; **М.Я. Таркінс** – професор географії – Канада; **О.М. Вігченко** – доктор географічних наук, професор – Білорусь; **О. Буга** – доктор-хабілітат, професор – Молдова; **В.І. Корінний** – кандидат геологічних наук, доцент (відповідальний секретар) – Україна.

Адреса редакційної колегії:

21100, природничо-географічний факультет, педагогічний університет,
вул. Острозького, 32, Вінниця
Тел. (0432) 27-64-66

Видання входить до

Переліку наукових фахових видань України.

Наказ Міністерства освіти і науки України

від 07.10.2015 за № 1021.

Відповідальні за випуск: Г.І. Дениsik, В.І. Корінний

ISSN 2312-2110

ЗМІСТ ПРИРОДНИЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Денисик Г.І.	Географія повсякдення	5
Чиж О.П.	Опілля середнього ландшафтного поясу Східноєвропейської рівнини	11
Канський В.С., Соколовський В.С.	Віртуальні динамічні 3-D моделі ландшафтів	14
Матвіїшина Ж.М., Пархоменко О.Г., Скороход В.М.	Еволюція ґрунтів та ландшафтів території давньоруського городища біля с. Виповзів на Чернігівщині	20
Браславська О.В.	Методологічні підвалини формування географічного мислення майбутнього вчителя географії в усвідомленні комплексу «суспільство-природа»	32

ДОСЛІДЖЕННЯ АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ

Лаврик О.Д.	Осередкові процеси у водогосподарських долинно-річкових ландшафтно-технічних системах	38
Ситник О.І., Ніколаєвський В.П.	Гайворонський старопромисловий район: формування, сучасний стан, перспективи подальшого розвитку	46
Дедов О.В., Стефанков Л.І.	Ґрунтові ресурси Вінницької області: використання, стан та перспективи оптимізації	61
Буряк-Габрись І.О.	Типологія містечкових ландшафтів Східного Поділля	68
Когайчук С.Ю.	Районування садових ландшафтів Східного Поділля	73
Мізіна С.К.	Господарське освоєння природи і ландшафтів басейну річки Трубіж	81
Вальчук-Оркуша О.М.	Симетрія й асиметрія дорожніх ландшафтів	88
Канська В.В., Мокрій М.І.	Культові споруди в структурі єдиної мережі антропогенних заповідних об'єктів Західного Поділля	94

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Корінний В.І.,	Етнічна територія трипільської спільноти	
Ленчук Д.М.	Буго-Дністерського межиріччя	102
Колотуха І.О.	Умови і фактори розміщення та розвитку громадського транспорту великого міста	109
Бірюкова Н.В.	Сучасні форми організації агропромислового виробництва Вінницької області	118
Максютов А.О.	Геокультурна регіоналізація Вінницької області	126
Гудзевич А.В., Демець Р.О.	Реалії та перспективи розвитку туристично-рекреаційної сфери у Вінницькій області	133
Кізюн А.Г.	Регіональні особливості розвитку екстремального туризму	142
Машіка Г.В.	Моделі впливу геоecологічних концепцій на розвиток туризму в Карпатському регіоні	146
Соколовський В.А.	Оцінка природно-ресурсного потенціалу для формування регіонального рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я	154
Нестерчук І.К.	Гастрономічна дестинація Правобережного Полісся як комплексний концепт та ключовий елемент туристичної системи	161
Война І.М.	Релігійно-паломницькі туристичні маршрути Вінниччини (на прикладі католицьких конфесій)	169
Тищенко С.В.	Характеристика туристичних послуг сільського зеленого туризму в Житомирській області	177
Денисик О.О.	Рекреаційні осередки в структурі рекреаційних ландшафтних систем Поділля	188
Балега А.В.	Державна політика в сфері освітньо-наукового супроводу геологічного вивчення та	

УДК 911.3

Кізиун А.Г.

Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету.

Регіональні особливості розвитку екстремального туризму

Розглянуто проблему розвитку екстремального туризму та окремих його видів у межах рівнинної частини території України, як репрезентативний регіон взято Вінницьке Придністер'я. Показано, що Середнє Придністер'я, складовою якого є Вінницьке Придністер'я, має оригінальні природні умови для розвитку екстремального туризму. Його природа і ландшафти, за окремими показниками, як сприятимуть розвитку екстремального туризму, часто кращі за відповідні показники передгірських, а інколи й гірських територій. Зазначено, що з початку ХХІ ст. зацікавленість у розвитку екстремальних видів туризму у межах Вінницького Придністер'я зросла майже у 2,7 рази і це стосується не лише туристів-екстремалів молодого, але й старшого (пенсіонерів) віку. Популярними тут стали такі види екстремального туризму як дайвінг (річка Дністер і водосховища), рафтинг (притоки Дністра), польоти на повітряних кулях і дельтапланах, їзда на гірському велосипеді, квадрациклі, конях, пішохідний туризм крутими схилами тощо. Розвитку екстремального туризму у межах Вінницького Придністер'я сприяє наявність частково сформованої сфери послуг, що активно розвивається.

Ключові слова: Середнє Придністер'я, Вінницьке Придністер'я, екстремальний туризм, природні умови, регіон, розвиток.

Kiziun A.G. Regional features of the development of extreme tourism. The problem of development of extreme tourism and its separate types within the flat part of the territory of Ukraine is considered, as a representative region the Vinnytsia Prydnisteria is taken. It is shown that the Middle Prydnisteria, which is part of the Vinnytsia Prydnisteria, has the original natural conditions for the development of extreme tourism. Its nature and landscapes, according to some indicators, as promoting the development of extreme tourism, are often better than the corresponding indicators of foothill, and sometimes mountainous areas. Here all the indicators concerning the nature of the occurrence of rocks, the dismemberment of the surface, slope steepness, density of the river network, precipitation and temperature, the regime of rivers, their longitudinal profiles and energy, the diversity of soils, vegetation and fauna, as well as the complexity and mosaic of the landscape structure, almost in 1,5-2 times exceeds the similar indicators of the adjacent territories of the East European plain and the foothill of Carpathians region, but they are not always «concede» the mountain areas of the Carpathians.

Key words: Middle Prydnisteria, Vinnytsia Prydnisteria, extreme tourism, natural conditions, region, development.

Аналіз попередніх досліджень. Екстремальний туризм та особливості його розвитку, науковці, зокрема географи природничники та суспільні географи України досліджували спорадично. Окремі поняття і терміни із сфери екстремального туризму розглянуто у працях О.О. Бейдика [1], О.О. Любіцевої [8], О.В. Колотухи [7], В. Козинець [6] та ін. Проблема адаптації людини до несприятливих, часто екстремальних умов життя розглянуто у колективній монографії "Окружающая среда и здоровье человека" [10], однак екстремальний туризм тут задіто лише частково. Загальним (організаційним, економічним, логістичним та ін.) питанням розвитку екстремального туризму присвячені праці А.А. Романова, Ю.Д. Дмитрієвського, В.Г. Гулева та інших. За минулі роки значно збільшилась кількість публікацій рекламного та популярного спрямування, де екстремальний туризм розглядається виключно з комерційною метою.

Мета дослідження: з природничо-географічного погляду розглянути і обґрунтувати регіональні можливості розвитку екстремального туризму.

Результати дослідження. У межах рівнинної частини України є низка територій природа і ландшафти яких явно виокремлюються на загальному фоні. У їх назвах часто присутні такі географічні терміни як "каньйон", "кряж", "гори", "товтри". Серед найбільш репрезентативних: Великий каньйон Дністра, Донецький кряж, Подільські товтри, Кременецькі й Канівські гори. За особливостями природи і ландшафтів подібні до вище зазначених Розточчя, Хотинська височина, окремі ділянки Середньоруської височини, Словечансько-Овруцький кряж та ін. Просторово більшість з них розташовані у західній частині України. Це не випадково.

У середині 60-х років ХХ ст. ландшафтознавці й фізико-географи виділили передгір'я в окремий клас ландшафтів - клас передгірських ландшафтів [9]. Було зазначено, що "клас передгірських ландшафтів - поняття значно ширше, ніж передгір'я у власному (частіше геоморфологічному) розумінні цього слова. Потужний ландшафтний вплив гір розповсюджується далеко за межі передгір'я й охоплює широку зон прилеглих рівнин" [9. с. 139]. На це мало хто звернув увагу і лише на початку ХХІ ст. було детальніше розглянуто своєрідну природу і ландшафти перехідної смуги між Карпатами і Східноєвропейською рівниною та зазначено, що "явно, простежується значно більший вплив гірської системи Карпат на території, які широкою смугою прилягають до Передкарпаття"[4, с.34]. У цьому неважко переконатися, якщо зрозуміння головних ознак *пригірських* територій проаналізувати особливості природи і ландшафтів прилеглих до Передкарпаття Розточчя [3]. Середнього Придністер'я [17], Хотинської височини [11]. Тут усі показники стосовно характеру залягання гірських порід, розчленованості поверхні, крутизни схилів щільності річкової мережі, опадів і температур, режиму річок, їх повздовжніх профілів та енергетики, різноманіття ґрунтів, рослинного покриву і тваринного світу а також складність і мозаїчність ландшафтної структури, майже у 1,5-2 рази перевищує аналогічні показники прилеглих до них територій Східноєвропейської рівнини і Передкарпаття, та не завжди "програють" й гірських ділянкам Карпат. Львівські, чернівецькі й вінницькі географи природу і ландшафти Розточчя, Середнього Придністер'я, Хотинської височини і Подільських товтр відносять до унікальних в Україні. Ця унікальність зумовлена їх пригірським розташуванням. Природа і ландшафти цих територій сформувались переважно під впливом Карпатської гірської системи і вони відносяться не до рівнинних (хоча у їх межах), а до пригірських. З позицій екстремального туризму — Розточчя, Середнє Придністер'я, Хотинська височина і Подільські товтри є найбільш придатними для його розвитку. Розглянемо це детальніше на прикладі розвитку екстремального туризму у межах Середнього Придністер'я.

Коли використовують словосполучку «екстремальний туризм», то більшості громадянам, особливо пенсійного віку, уявляється щось надто складне та важкодоступне. Насправді це не зовсім так. До екстремальних видів туризму, які можна і доцільно розвивати у межах Вінницького Придністер'я, відносяться:

- *пішохідний туризм.* Для його розвитку необхідна наявність важко прохідної місцевості: крутих схилів, що на Середньому Придністер'ї спостерігаються скрізь і в «класичному виді, лісових хащ, яким відповідають лісові «стінки» долини Дністра і його приток, або відповідного субстрату на маршрутах: стежки з піску, каміння, болотисті стежки або комбіновані тощо. Залишається розробити і прокласти маршрути (фахівці для цього на кафедрі географії Вінницького педуніверситету є), і організувати пункти відпочинку-ночівлі. При наявності грошей це можуть бути або нові невеликі, на 15-20 місць готелі (хостели), або переобладнані під хостели сільські школи, які з тих чи інших

причин закриті. Не гірший, а можливо й кращий варіант - у базових на маршрутах селах, домовитись із жителями про можливість ночівлі у них туристів, особливо старшого віку, з апробацією місцевої кухні (домашні вина, овочі, фрукти, сало і ковбаси, бринза тощо);

- *кінний туризм*. Для Вінницького Придністер'я, особливо для Могилів- Подільського району, це не менш перспективний вид екстремального туризму, ніж пішохідний. Частково база уже є - майже у кожному селі можна зустріти занедбані або частково зруйновані колишні ферми. У районі потрібно відібрати 2-3 з них і перетворити в продуктивне ранчо, де розводити коней і розвивати кінний туризм. В Україні такий досвід є, його лише необхідно обґрунтовано застосувати відповідно до природних умов Придністер'я. Кінний туризм на базі ранчо розташованих на рівнинному вододілі і в каньйоноподібній долині річки, в окремих аспектах буде відрізнятися, інколи навіть суттєво. Це необхідно враховувати при розбудові базових ранчо, підборі коней та формуванні контингенту туристів;

- *велосипедний туризм*. Наявність щільної мережі доріг, особливо дорожніх серпантинів з різним покриттям (асфальт, бетон, камінь, гравій, ґрунт) та низькогірний характер поверхні території, створюють прекрасні умови для розвитку у межах Середнього Придністер'я велосипедного туризму, який згодом можна урізноманітнити туристичними маршрутами на скутерах, квадроциклах тощо. Безперечно, цей вид екстремального туризму розрахований на людей молодшого віку, однак і активні пенсіонери теж можуть брати участь: зарубіжний досвід, зокрема Німеччини, Швейцарії, Швеції та інших країн тому підтвердження. Бази для розвитку велосипедного або мототуризму можна створювати використавши окремі звільнені приміщення діючих шкіл, таборів відпочинку, сільських клубів тощо;

- *скелелазіння або мініальпінізм*. Якщо не враховувати Карпати, то Середнє Придністер'я найкращий в Україні регіон для розвитку міні - альпінізму, особливо дитячого. Для цього тут природа створила прекрасні умови - це відомі й надзвичайно мальовничі та оригінальні, однак важкодоступні скельні масиви в околицях сіл Нагоряни, Лядова Могилів-Подільського та села Біла й інших Ямпільського районів, стрімкі стінки нажах численних на Придністер'ї кар'єрів, які з кожним роком частіше стихійно, ніж організовано, використовують для тренувань з альпінізму.

За минуле десятиріччя у межах Середнього Придністер'я в порівнянні із вищезазначеними видами екстремального туризму, активніше почали розвивати такі нові види як польоти на повітряних кулях. Приклад у цьому-уже традиційне туристично-рекреаційне свято, яке щороку під егідою Могилів-Подільської районної ради (Сірант В.В.) проводять в околицях села Нагоряни. Тут екскурсії на повітряних кулях над однією із найоригінальніших ділянок долини Дністра, залишають незабутні враження у людей різних вікових категорій.

Висновок. Екстремальний туризм в Україні розвивається активно, однак неоднаково в окремих регіонах. Особливо це стосується рівнинної частини України. Попередні дослідження показують, що і у рівнинній частині України можливий розвиток різних видів екстремального туризму, потрібно лише їх обґрунтування, яке має включати в себе й природничу складову. Одним із регіонів України де є прекрасні природні й, частково, соціальні умови для розвитку екстремального туризму є Середнє Придністер'я у межах чотирьох областей: Тернопільської, Хмельницької, Вінницької та Чернівецької. Аналіз природних умов Вінницького Придністер'я показав, що тут можна активно розвивати майже всі види екстремального туризму за умов покращення сфери послуг. Особливо увагу необхідно

звернути на розбудову баз для туристів-екстремалів, при цьому чітко врахувати їх вікові категорії. Не менш актуальною проблемою є детальніша розробка "вікових" маршрутів та їх супроводу.

1. Бейдик О.О. Стратегія розвитку національного туризму: навчально-методичний посібник. - Київ, Обрії, 2009. - 228 с.
 2. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля. - Вінниця: ЕкобізнесЦентр, 2014. - 184 с.
 3. Денисик Г.І. Унікальність природи і ландшафтів Західної України // Наук, записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. - Тернопіль, 2010. №1 (Вип. 27). - С. 52-55.
 4. Денисик Г.І. "Згустки життя" - передгірські ландшафтні геокотони // Наук, вісник Чернівецького університету. - Чернівці. 2012. Вип. 612-613: Географія. - С.33-35.
 5. Кізіун А.Г. Природні умови розвитку екстремального туризму у межах Поділля // Наук, записки ВДПУ імені М. Коцюбинського. Серія: Географія. - Вінниця, 2016. Вип. 28. № 3-4. - С. 178-185.
 6. Козинець В. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: навчальний посібник. - Київ: Кондор, 2006. - 576 с.
 7. Колотуха О.В. Геопросторова організація Спортивного туризму: монографія. - Кіровоград: ФО-П. Александрова М.В., 2015. -448 с.
 8. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). - Київ: Альтерпрес, 2002. - 436 с.
 9. Мильков Ф.Н. Ландшафтная география и вопросы практики. - Москва: Мысль, 1966. - 256 с.
 10. Окружающая среда и здоровье человека / Под. ред. И.П. Герасимова. - Москва: Наука, 1979. - 214 с.
 11. Середнє Придністров'я [За ред.: Г.І. Денисика]. - Вінниця: Тега, 2007. - 431 с.
-
1. Beydyk O.O. Stratehiya rozvytku natsional'noho turyzmu: navchal'no-metodychnyy posibnyk. - Kyiv, Obriyi, 2009. - 228 s.
 2. Denysyk H.I. Pryrodnycha heohrafiya Podillya. - Vinnytsya: EkobiznesTsentr, 2014. - 184 s.
 3. Denysyk H.I. Unikal'nist' pryrody i landshaftiv Zakhidnoyi Ukrayiny // Nauk. zapysky TNPU im. V. Hnatyuka. Seriya: Heohrafiya. - Ternopil', 2010. №1 (Vyp. 27). - С. 52-55.
 4. Denysyk H.I. "Z hustky zhyttya" - peredhirs'ki landshaftni heokotony // Nauk. visnyk Chernivets'koho universytetu. Chernivtsi. 2012. Vyp. 612-613: Heohrafiya. - s.33-35.
 5. Kizyun A.H. Pryrodni umovy rozvytku ekstremal'noho turyzmu u mezhakh Podillya // Nauk. zapysky VDPU imeni M. Kotsyubyns'koho. Seriya: Heohrafiya. - Vinnytsya, 2016. Vyp. 28. № 3-4. - С. 178-185.
 6. Kozynets' V. Bezpeka zhyttyediyal'nosti u sferi turyzmu: navchal'nyy posibnyk. - Kyiv: Kondor, 2006. - 576 s.
 7. Kolotukha O.V. Neoprostorova orhanizatsiya Sportyvnoho turyzmu: monohrafiya. - Kirovohrad: FOIL Aleksandrova M.V., 2015. - 448 s.
 8. Lyubitseva O.O. Rynok turystychnykh posluh (heoprostorovi aspekty). - Kyiv: Al'terpres, 2002. - 436 s.
 9. Myl'kov F.N. Landshaftnaya heohrafiya y voprosy praktyky. - Moskva: Mysl', 1966. - 256 s.
 10. Okruzhayushchaya sreda y zdorov'e cheloveka / Pod. red. Y.P. Herasymova. - Mosva: Nauka, 1979. -214 s.
 11. Serednye Prydnistrov'ya [Za red.: H.I. Denysyka], - Vinnytsya: Teza, 2007. - 431 s.

Подано до редакції 21.01.2019

Рецензент - кандидат географічних наук Л.М. Киришок